

Становище

от доц. д-р Камелия Светлинова Спасова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

за научната и академичната дейност на доц. д-р Дарин Войнов Тенев,
кандидат в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“
по професионално направление 2.1. Филология (Теория на литература),
ДВ бр. 88/18.10.2024 г.

Доц. Дарин Тенев участва в конкурса за професор в направление 2.1. Филология (Теория на литература) с две монографии и 21 статии и студии, публикувани на български, английски и японски език. Фигурата на Дарин Тенев е разпознаваема в академичните среди, с мощната си научна дейност (неуморно преподаване, организиране и участие в международни и български форуми, научни ръководства, сътрудничество с международни институции и учени, подкрепа към младите колеги в полето) той несъмнено е едно водещите имена в съвременното ни литературознание. Идеите му намират своето развитие и отвъд филологическото поле в средите на философи, социолози, психоаналитици. Още отначало искам да обявя, че заставам убедено заставам зад присъждането на академичната длъжност професор на р Дарин Войнов Тенев. В становището си се спирам по-конкретно върху залога на последната му монография.

„Лабиринтът на модалностите“ на Дарин Тенев е книга, която не просто развива свои силни литературоведски постановки, но и защитава съвременната литературна теория като необходим дискурс за внимателното четене и сложното мислене върху литературни творби и процеси във времена на все по-силен натиск върху хуманитаристиката. Ако разгърнем метафората в заглавието, то може да посочим, че минотавърът в лабиринта на модалностите е *невъзможността*, или деконструкцията като опит за невъзможното.

Тенев продължава своята работа върху литературната потенциалност, негативността и времето, позната ни от неговите предишни книги „Фикция и образ. Модели“ (2012), „Отклонения. Опити върху Жак Дерида“ (2013) и „Три лекции върху Хайдегер. Модалност и индексичност в Битие и време“ (2023). Лекциите върху Хайдегер и „Лабиринтът на модалностите“ образуват своеобразен диптих, поставящ радикално въпроса за възможността като непредопределена модалност. Докато в първото изследване Тенев

показва как възможността се овъзможностява през осите на времето, обръщайки се към себе си в една бавна аналитика на индексичността, следвайки плътно мисълта на Хайдегер от „Битие и време“, то във второто тези питання вече са отнесени към онтологията на литературата в една авторова визия. Чета „Лабиринтът на модалностите“ като апология на литературната теория, доколкото чрез своята огромна ерудиция и фина екзегеза Тенев демонстрира, че вероятно в съвременността ни може и без теория, но това е една доста слаба възможност.

„Лабиринтът на модалностите“ употребява сложна концептуална мрежа, в която модалностите са посочени като *трансверсални* понятия, които пресичат полетата на философията, епистемологията, логиката и лингвистиката, социологията и психоанализата, но в крайна сметка залогът е отнесен към мултимодалното литературознание. Тук ми се иска да подчертая, че Тенев изработва ползотворните връзки и късите съединения между хуманитарните дискурси, като литературоведските проблеми са винаги поне двойно изпитани – както на микронивото на лингвистиката, така и на макронивото на философията. Книгата е разпластена в множество микротези, но ще очертая някои концептуални нишки, които пресичат тъканта на цялото.

Най-напред *възможността* е мислена като динамично и темпорално понятие, не просто като модалност сред другите модалности, а като онтологична компонент, който помага да се мисли битието като процес (иначе казано лабиринтът не е пространствен, а времеви, защото времето разкрива модалностите като индексични). Като моделен оператор тя не е противопоставена на невъзможността, а е задвижвана от негативността – един ход, който възхожда още към *dynamis* на Аристотел и минава през една деридианска перспектива на различieto. По отношение на негативната възможност е направено важно разграничение между „моженето да не“ спрямо „не моженето да“ и „не моженето да не“, с което е критикувана тезата на Агамбен за импотенциалността. Внимателното организиране на типовете модалности като алетични (мога, възможно е), волитивни (желая), деонтични (трябва, нужно е), епистемична (знам) е функционално обяснено. Важни за книгата обаче са не типологиите на модалните понятия, а техните множественост и трансформации, Водещ е самият процес на модализирне. Основната нишка на труда върви през идеята за трансмодални преходи между модалните категории, обръщайки се към българската гийомистка школа от 60-те с идеогенетическата теория на Красимир Манчев, Христо Тодоров, както и към модалната онтология на Боян Манчев. Идиогенезата предполага да се мисли модалността на битийния глагол „съм“ като динамична основа предшестваща другите модалности (онтологичното основание минава през езика като процес, а не през

математиката, какъвто е проектът на Бадю). Това води до възникването на отношенията на субекта към обекта в нарастващата сила на тяхното актуализиране през добавянето на серия от преходи по веригата съм>имам>права >> мога>искам>трябва (модална група, отнесена към действието)>>>виждам, чувам>знам> мисля (трансмодална група, отнесена към субекта). Но и обратно тези отношения могат отново да се дестабилизируют или виртуализируют. Важното следствие е, че субектът и обектът са в постоянно динамично изменение. Те не са застинали и веднъж завинаги налични позиции. Субектът и обектът са нестабилни и променливи категории. Тяхното ставане, процесът по формиране и трансформиране е основна задача на идиогенезата. Литературоведското приложение на тези динамични склонения може да се види на нивото на конкретните прочити. Тук Дарин Тенев демонстрира своята виртуозност в пространния анализ на „Печената тиква“ на Елин Пелин, като показва своята връзка с теоретици като Никола Георгиев и Радосвет Коларов. Този модален анализ е изключително важен, за да опримери, че в работата с трансмодалните преходи не става дума за нов тип граматика на разказа или друг тип схематизъм, а прочитът върви по указанията, дадени от самата творба. Ключов момент е тази демонстрация как самото произведение предлага белези за своите възможности (индекси и модалности са взаимнообвързани), по които да бъде изграден работен теоретичен модел. Теорията на литературоведските модели е дългосрочната задача на Дарин Тенев.

На второ място, ми се струва важно да се изведе разпластяването на възможността с оглед на художествената творба в следните три регистъра: наративна потенциалност, фигуративната потенциалност и персонажна потенциалност. Докато наративна потенциалност на творбата се изчерпва с напредването на повествованието ходове, то онтологическата ѝ потенциалност нараства и добива мощ. Фигуративната потенциалност, от друга страна, оперира на нивото на алегорезата. Тя води до срыв или прекъсване на наративната потенциалност: „Литературната фигура префигурира философската... Алегоризирането на фикционалните фигури, разкриващо тяхното несъвпадение със себе си, отваря тяхната възможност за трансфигуриране, тяхната трансфигурируемост, така да се каже, като указва как те биха могли да бъдат вписани във фикции, които вече не са просто литературни.“ (Тенев 2024: 170, 173). Особено носещ за изследването ми се вижда този извод, че прекъсването на наративната потенциалност отваря нови хоризонти пред реторическата потенциалност. Това прекъсване е точка на трансформация, „изскачане“ на отделни фигури отвъд границите на творбата и вписването им в други извънлитературни дискурси.

Тенев продължава да развива своя наратологична линия. В „Лабиринтът на модалностите“ съвсем конкретно той показва възможностите на един пластичен инструментариум, който работи с мултимодална повествователна логика. Например въпроса за гледната точка в литературата е добър пример за това как Тенев подхожда към даден проблем. Най-напред внимателно разглежда историята фокализация в наратологията не само през теориите на Ж. Женет, А. Ж. Гремас, Б. Успенски, но и на български изследователи; посочва лимитите и дефицитите на разгледаните теории; показва как трансмодалната логика, която развива, разрешава част от тези ограничения; набавя своя лична перспектива и дефиниция. Така тази траектория довежда до мисленето за гледната точка като динамична, аморфна и градуално (появява се и изчезва, което е във връзка с актуализацията и виртуализацията на субекта, доколкото е тройно обусловена от връзката субект-обект; от действието и от модалната насоченост.

Третата нишка, на която се спирам, е, че „Лабиринтът на модалностите“ показва как теорията може да се мисли като предизвикателство към историята. Тенев работи с усет към историческата положеност на идеите, към драматургията на контекстуалния сблъсък на гледища и позиции, на защита на определени теоретични фронтове. Една линия, подета у нас с особено настояване от Миглена Николчина, е проследяването на история на българската теория. При това Дарин Тенев е изключително рефлексивен към „идиогенезата“ на своите тези, той щедро посочва зараждането, диалозите и съвместното размишление с работата на Деян Деянов, Боян Манчев, Димитър Вацов, Миглена Николчина, всеки от тях сам работещ с определена теоретична група, разгръщащ определена траектория. Това прави „Лабиринтът на модалностите“ да организира не просто сложна концептуална мрежа, а да бъде чувствителен към сговарянията и напреженията на своите концептуални персонажи, да им помогне да преведат своите възгледи един към друга, да сговори техните визии. Това прави собственото място на Дарин Тенев ясно открито, а теорията му върху онтологията на литературната творба, основана върху непредзададената литературна потенциалност, трансмодалните оператори като динамични инструменти и модалността като сплетена с индексичността, напълно убедително развита за придобиването на научната степен професор.

Накрая няколко разнопосочни въпроси, които прекъсваха четенето ми, за да отворят в точката на почудата собствения ми опит за отклонения, задвижени от „Лабиринтът на модалностите“. Какво е мястото на *вероятното* в една мултимодална литературна теория – например, изказването „мога да спечеля тенис турнира Уимбълдън“, при мен е с по-ниска степен на вероятност, отколкото при Григор Димитров? Защо на Бартълби му е отказана

трансмодалната аналитика, предложена на Душко Добродушков – при подобен бавен прочит могат да се видят конкретните преходи по отношение на „трябването да се подчинявам“ на един властови императив (дори да го мислим отвъд археология на заповедта)? Има ли литературното въображение своя модалност? Отвъд наратологията може ли да употребим същия модален инструментариум по отношение на теория на лириката или теория на драмата – трябва ли да има различни склонения спрямо анаративните произведения? Може ли да се опита да преведем част от тезите от „Лабиринтът на модалностите“ в един психоаналитичен регистър, както подсказва последната глава върху *симптома*, още повече, че Тенев чете, превежда и предлага силни преосмисляния на ролята на Лакан в литературознанието? В регистъра на онтологичната, наративната или реторическата потенциалност да мислим кой е субектът на литература?

Документите и материалите, представени от доц. д-р Дарин Тенев, отговарят на всички изисквания. След запознаване с представените в конкурса материали, убедително препоръчам на научното жури да подкрепи избора на Дарин Войнов Тенев за академичната длъжност „професор“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ по 2.1. Филология (Теория на литературата), обявен в ДВ, 88/18.10.2024 г.

15. март 2025 г.

доц. д-р Камелия Спасова